

Docent Dr Jan Merell

STAROKŘEŠŤANSKÉ APOKRYFY

1942

Nakladatelství Vyšehrad v Praze

**Ordinarius Pragensis. Nihil obstat. Prof. Dr. Carolus Kadlec, censor.
Imprimatur. Pragae die 26. Augusti 1941. Prael. Dr. Theophilus Opatrný,
vicarius capitularis. N. 13051.**

ÚVODEM

Malá poznámka v posledním verši evangelia sv. Jana (21, 25), že jest ještě mnoho jiných věcí, které učinil Ježíš mimo ty, jež jsou napsány ve čtvrtém evangeliu, již od nejstarších křesťanských dob dráždila svatou zvědavost věřících, kteří toužili poznati neznámá Kristova slova a skutky. Že tato touha je skryta i v duši moderního člověka, i kdyby neměl vždy onoho živého vztahu ke Kristově osobě jako věřící raného křesťanství, toho důkazem je zájem o každou, byť sebe mlhavější zprávu o nově nalezených památkách anebo pramenech osvětlujících život a dílo Kristovo.

Přítomná studie chce navázati na výše uvedený výrok sv. Jana a projíti jednak historií pokusů napodobovati kanonické (pravé) knihy Nového Zákona, jednak

sebrati ze starokřesťanské literatury výroky, jež byly připisovány Kristu.

O napodobování novozákonních knih se snažily knihy podvržené, t. zv. apokryfy. Kristovy výroky, jež nejsou zaznamenány v evangeliích, jsou označovány termínem agrafo.

STAROKŘESŤANSKÉ APOKRYFY

I. Vznik apokryfů

V některých úsecích Kristova života je nápadná střízlivost a prostota líčení našich evangelií. Skoro skoupá na slovo jsou evangelia v líčení narození a dětství Ježíšova; a přece právě tyto události by zvláště čtenáře upoutaly. Tato skoupost kanonických evangelií již od nejstarších dob dráždila zvědavost východních křesťanů. Mimoděk se vynořovaly otázky: Jak vypadala betlemská jeskyně, o čem hovořili pastýři, magové, jak vypadal Ježíšek, co dělal v Nazaretě a spousta otázek jiných. Podobně si přáli mnozí vědět ještě více o Kristově utrpení, o jeho sestoupení do pekel a nanebevstoupení. Tyto mezery v kanonických evangeliích se snažila vyplnit **e v a n g e l i a a p o k r y f n í**, to jest podvržená, nepřijatá Církví do kánonu biblických knih. Možno je označiti jako spisy neznámých autorů, jež svými nadpisy a obsahem chtěly vzbudit dojem Písma svatého, jež však Církví nebyly uznány za knihy inspirované a nebyly přijaty do kánonu (seznamu) novozákonních knih.

Nejenom evangelia, i ostatní knihy Nového Zákona byly v prvokřesťanských i pozdějších dobách napodobovány. Zvláště apokryfních **S k u t k ů a p o š t o l s k ý c h** bylo složeno velmi mnoho. Byla to opět lidská zvědavost, která toužila dovědět se o každém z apoštolů více, než podávají kanonické Skutky apoštolské. Lidská obrazivost v líčení života apoštolů byla ještě smělejší než v líčení života Kristova, a tak ne-

ní divu, že vznikla dlouhá řada těchto podvržených skutků.

Velmi starou formou apokryfních spisů jsou p o d v r ž e n é l i s t y. Již sv. Pavlu byl podvržen v The-salonice list po napsání Pavlova prvního listu této cír-kevní obci. Jest všeobecně známo, že některé z apo-štolských listů se ztratily. Na příklad sv. Pavel v listě ke Koloským (4, 16) se zmiňuje o epištole, kterou na-psal do Laodicie. Ta se nezachovala, ale Pavlova zmín-ka dala podnět k složení apokryfního listu, nesoucího jméno: List k Laodicejským.

I kanonická a p o k a l y p s e byla napodobována. Zvláště v těchto neznala obrazivost skladatelů mezi. Antikrist, konec světa, vzkříšení, poslední soud, ra-dosti spasených i muka zavržených jsou v nich líčeny pestrými barvami.

První apokryfy jsou d a t a velmi starého, některé snad současné textům Nového Zákona. Mnohé existo-valy již ve druhé polovině 2. století. Zanikly však, protože k nim nebylo důvěry. Příčinou této nedůvěry bylo, že většinou vznikly a byly v užívání v kruzích podezřelých z bludařství. Po těchto prvotních spisech nezbylo téměř stopy a rekonstrukce jejich textu je dnes velmi obtížná. Na kmeni těchto prvotních děl vy-růstaly osobněji rozšířené a rozvětvené legendy.

První apokryfy vznikly, když mluvenou řečí byla ř e č t i n a. Jen některé byly původně redigovány syr-sky. Když však jednotlivé skupiny byzantského impe-ria dostaly svobodu, byly apokryfy přeneseny do řeči jednotlivých orientálních národů, takže některé apo-kryfy se zachovaly pouze v těchto - více nebo méně věrných - překladech.

Koncem 4. století vzniká zvláště v latinské církvi silná reakce proti apokryfům pro jejich heretický charakter. Byly ničeny, takže mnoho jich zaniklo a z většiny se zachovaly pouze zlomky anebo známe jen jejich jména.

Vliv apokryfů na literaturu a umění byl nesmírný. Ve středověku tak oblíbená Zlatá legenda Jakuba de Voragine jich velmi použila. Odraz apokryfních apokalypsí se jeví i v Dantově Božské komedii. To jsou pouze malé ukázky děl význačných, literatura lidová z nich čerpala ještě více. To bylo na západě. Stejný byl vliv apokryfní literatury i na východě. Odtud čerpali byzantští kronikáři pro počátky křesťanské historie, jimi byla inspirována církevní poesie cařihradská a jejich echo je dokonce i v kóránu. Rovněž umění bohatě využilo apokryfů. Je těžko si představit život P. Marie, jak jej zachycuje výtvarné umění středověku i renesance bez dokonalé znalosti apokryfů. Na nich je závislá ikonografie apoštolů stejně jako hrozné eschatologické scény v tympanu středověkých katedrál. Značný byl vliv apokryfů i na literaturu staročeskou, která čerpá jednak přímo z nich, jednak prostřednictvím Zlaté legendy Jakuba de Voragine. Stačí se pouze zmínit o legendě o umučení (zlomek zachován u T. Štítného), o apoštolích a P. Marii, o Jidášovi a Pilátovi (autor použil apokryfu evangelia Nikodemova), o Ježíšově dětství (Kniehy o Božiem narození a o Boží mladosti) a jiné. Z literatury novější se zmiňují o Zeyerově Zahradě Mariánské, tolik čerpající ze starokřesťanských apokryfů.

Není možno v této krátké studii projít celou tak bohatou apokryfní literaturou, jejíž počátky sahají již

do 2. a snad i dokonce 1. křesťanského století. Ome-
zujeme se jen na nejvýraznější projevy této literatu-
ry, a protože je pro českého čtenáře četba apokryfů
téměř nepřístupná, podáváme zároveň několik ukázek
z apokryfní literatury.

II. Apokryfní evangelia

Cílem těchto evangelií bylo doplnit kusé zprávy kanonických evangelií, zvláště o Ježíšově dětství. Evangelii, jež podávala celý život Kristův, nebylo mnoho. Nejznámější z těchto bylo *evangelium podle Hebreů*, které ve starověku bylo velmi často citováno (Eusebius, Klement Alex., Origenes) a těšilo se značné vážnosti. Bylo napsáno aramejsky již v první polovině 2. stol. a bylo velmi příbuzné s evangeliem sv. Matouše. Nebylo však prosto bludařských tendencí, proto bylo odstraněno z veřejného užívání, takže dnes z tohoto apokryfního evangelia je známo pouze několik zlomků nebo citací u starokřesťanských spisovatelů.

Týž byl osud *evangelia podle Egypťanů*, jež vzniklo rovněž ve 2. století v Egyptě a tam bylo značně rozšířeno. Zbytkem tohoto evangelia jsou snad t. zv. Logia Ježíšova (výroky Ježíšovy) z Oxyrhynchu, o nichž bude řeč později.

Zprávy z celého života Ježíšova obsahovalo pravděpodobně ještě *evangelium Petrovo*. Dlouho bylo známo pouze z poznámek u některých starokřesťanských spisovatelů (Origenes, Eusebius, sv. Jeronym), až v zimě r. 1886/87 byl v Akmině v Horním Egyptě nalezen větší fragment tohoto evangelia, líčící utrpení a vzkříšení Kristovo. Autor se nazývá Šimonem Petrem a mluví v první osobě. Vzniklo pravděpodobně v Syrii, rovněž ve 2. století.¹⁾

Největší počet apokryfů se zabývá Ježíšovým dětstvím. Tato evangelia se také poměrně nejlépe zachovala; nebylo v nich tolik bludařských kazů, anebo byly

od nich očištěny a proto ponechány v užívání věřících.

Je to především *Protoevangelium Jakubovo*. Pod tímto jménem je známo teprve od 16. stol., kdy tak nazval tento apokryf první vydavatel V. Postel († 1581). V řeckých rukopisech bývá apokryf nadepsán: *Historie Jakubova o narození Panny Marie*. Skutečně také z 25 kapitol prvních sedmnáct podává historii Panny Marie před zvěstováním, další pak historii narození P. Ježíše, příchod magů a vraždu nevíňátek. V dnešní formě je *Protoevangelium Jakubovo* asi ze 4. stol.; jádro apokryfu je pravděpodobně ze století druhého. Evangelium vzniklo buď v Egyptě anebo v Malé Asii. Je to výraz lidového křesťanství, jež se odráží v tomto díle, jehož již od nejstarších dob často užívali spisovatelé, řečníci, hagiografové, básníci a umělci jak řečtí, tak i později i byzantští. Na západě bylo známo v několika volných přepracováních a jejich vliv, podobně jako na východě, byl značný. I při svém, někdy nedůstojném, způsobu líčení má tento apokryf určitý význam, zvláště jako důkaz starokřesťanského přesvědčení o ustavičném panenství Panny Marie, jež autor neustále zdůrazňuje. Tak 19. kapitola apokryfu líčí, kterak sv. Josef hledá pro P. Marii porodní babičku. Naleznuv ji, na její otázku: „*Kdopak je ta žena, která pracuje k porodu tam v jeskyni?*“ odpovídá: „*Moje nevěsta je to.*“ Apokryf pokračuje: „*A ona mi řekla: ‚Není to tvoje manželka?‘ Já jí řekl: ‚Mariam je dívka vychovaná při chrámě Hospodinově. Já jsem ji dostal úradkem Božím za ženu. Není však mojí manželkou, nýbrž početí přijala z Ducha svatého.‘ A bába mu odvětila: ‚Je to pravda?‘ I řekl jí Josef: ‚Pojď a podívej se.‘ Bába s ním ode-*

šla. Když se zastavili blízko jeskyně, zahaloval jeskyni zářivý oblak. Bába pravila: „Vyznamenána byla moje duše dnešního dne, protože viděly mé oči zázrak, neboť se zrodila spása.“ Najednou zmizel oblak s jeskyně a ukázalo světlo veliké v jeskyni, takže ho naše oči nemohly snést. Za malou chvíli zmizelo světlo a hned bylo vidět dítě, jak přišlo a přijalo prs od své matky. Bába vykřikla (radostí) a řekla: „Slavný je pro mne tento dnešní den, protože jsem viděla neslýchaný zjev!“ Bába vyšla z jeskyně. Potkala (nějakou) Salome a pravila jí: „Salome, Salome, neslýchaný zjev musím ti povědět: panna porodila, což není možno v panenském stavu“ . . .“

V několika recensích (2 řecké, 1 latinská, 1 syrská) od sebe rozdílných se zachovalo evangelium líčící dětství Ježíšovo od 5. do 12. roku, známé pode jménem *e v a n g e l i u m T o m á š o v o*. Ve své prvotní formě pochází rovněž asi teprve ze 4. století. Ve svém líčení Ježíšova dětství přechází do nechutnosti, někdy až triviálnosti. Již první větou, po příkladu podvržených evangelií, si chce získat vážnost u čtenářů, když se označuje za dílo apoštola Tomáše: „Považoval jsem za nutné, já Tomáš Izraelita, oznámiti všem bratřím z pohanů veliké činy dětských let Pána našeho Ježíše Krista, které vykonal v naší zemi, kde se narodil.“

Pak evangelium pokračuje: „Když pacholík Ježíš dospěl pěti let, hrál si kdysi po dešti u přechodu přes potok, zastavoval tekoucí vodu stávkem, hned ji čistil od kalu a pouhým slovem jí přikazoval.

Udělal z vlhké hlíny kaši a vytvořil z ní dvanáct vrabců. Byla pak sobota, když to učinil. Bylo tu však také mnoho jiných dětí a hrály si s ním. Tu jakýsi Žid

zpozoroval, co Ježíš učinil - že si totiž hrál v sobotu - šel ihned a žaloval jeho otci Josefovi: „Podívej se, tvůj synek je u potoka, vzal hlínu a uplácal dvanáct ptáků znesvětil sobotu.“ Když Josef přišel k tomu místu a to uviděl, zavolal na něj: „Proč děláš v sobotu, co se dělat nesmí?“ Ježíš však zatleskal rukama, zavolal na vrabce a pravil jim: „Odlétněte!“ A ptáci křičíce vzletli a odletěli. Když to viděli Židé, ulekli se, odešli a oznámili svým představeným, co viděli Ježíše činiti.

Ale syn zákoníka Hanase stál vedle Ježíše, vzal vrbový prut a propustil vodu, kterou Ježíš zastavil. Když Ježíš uviděl, co se stalo, pravil mu hněvivě: „Nespravedlivý, bezbožný hlupáku, co ti udělal stávek a voda? Hle, nyní také ty jako strom uschneš, nebudeš mítí listů, kořenů ani plodů.“ A ihned uschl onen hoch zcela. Ježíš pak odešel a přišel do Josefova domu. Ale rodiče vzali uschlého hocha, oplakali jeho mladost, donesli ho k Josefovi a činili mu výčitky: „Podívej se, takového máš syna a tohleto dělá.“

Po nemnoha dnech štipal jakýsi mladík dříví; tu mu vypadla sekera, prořála mu nohu, takže vykrvácel a ztrátou krve umíral. Poněvadž se tam lidé sbíhali, běžel tam i Ježíšek. Násilím se prodral davem, uchopil zasaženou nohu mladíkovu a ihned ji uzdravil. Mladíkovi pak pravil: „Jdi, štípej dále dříví a buď mne pamětliv.“ Když lid uviděl, co se stalo, klaněli se a říkali: „Vskutku, duch Boží přebývá v tomto hochovi.“

Když mu bylo šest let, dala mu matka džbán, aby načerpal vody a donesl ji domů. V tlačnici však narazil a džbán rozbil. Rozestřel tedy svrchní oděv, jež měl na sobě, naplnil jej vodou a donesl ji své matce. Když matka spatřila znamení, které se stalo, políbila

ho a vštípila si do paměti tajemné příběhy, jež se udály.

Po několika dnech si Ježíš hrál na ploché střeše a jeden z hochů, kteří si s ním hráli, spadl se střechy a zabil se. Když to spatřili ostatní hoši, utekli, jenom Ježíš zůstal. I přišli rodiče zemřelého a nařkli Ježíše, jako by on jej shodil. Ježíš pravil: „Já jsem ho neshodil.“ I chtěli ho zbít. Ježíš seskočil se střechy a stanuv u mrtvolý hochovy, hlasitě zvolal: „Zenone“ - tak se totiž jmenoval - „vstaň a řekni mi, zda jsem tě shodil!“ I vstal a pravil: „Ne, pane, neshodil jsi mě, nýbrž vzkřísil.“ A když to uviděli, ulekli se. Rodiče však chlapcovi velebili Boha pro zázrak, jenž se stal a klaněli se Ježíšovi . . .“

Rovněž ze 4.-5. stol. pochází apokryfní evangelium, nazývané e v a n g e l i e m a r a b s k ý m, protože byl dlouho znám pouze arabský text tohoto apokryfu. Je to dosti úplná historie Ježíšova dětství, jejíž poslední kapitoly se značně podobají evangeliu Tomášovu (kap. 36-55). Stopy tohoto evangelia jsou i v koránu. Tak jako ostatní apokryfní evangelia rozšiřuje i tento apokryf důstojný a střízlivý text kanonických evangelií. Tak na příklad zprávu o narození Kristově: „Roku 309 éry Alexandrový nařídil Augustus, aby se každý dal zapsat ve své otčině. I povstal Josef a vzal Marii, svou snoubenku, opustil Jerusalema a přišel do Betlema, aby se dal se svou rodinou zapsat v domovské obci. Když došli až k jeskyni, řekla Maria k Josefovi, že jí nastává doba porodu a že není schopna dojít k městu. „Nuže,“ pravila, „vstupme do této jeskyně.“ To bylo při západu slunce. Josef spěšně odešel, aby k ní povolal ženu, aby jí pomohla. V takové starosti spatřil ba-

bičku, která přicházela z Jerusalema. „Slyš, matko,“ volal, „pojď sem, jdi do téhle jeskyně. Je tam žena, která pracuje k porodu.“

Po západu slunce přišla babička a s ní Josef k jeskyni. I byla jeskyně plna světél krásnějších než záře svítlen a svěc, ba skvělejších nad jas sluneční. Děťátko zavinuté v plenky ssálo prs Panny Marie, své matky, a leželo v jeslích. Protože oba žasli nad takovým světlem, otázala se babička P. Marie: „Tys matka toho novorozenátka?“ Když P. Maria přikývla, řekla jí: „Nižádným způsobem se nepodobáš dcerám Eviným.“ I řekla P. Maria: „Jako mému synáčku nižádný mezi chlapci se nevyrovná, stejně ani jeho rodička mezi ženami nemá sobě rovné.“ Babička jí odpověděla: „Velitelko moje, přišla jsem, abych si něco vydělala. Už dlouhý čas jsem trápena křečí.“ Pravila jí velitelka naše, P. Maria: „Polož své ruce na děťátko!“ Jakmile to stařenka učinila, nabyla zdraví. Potom vyšla ven a říkala: „Od této chvíle budu služkou a otrokyní tohoto děťátka po všechny dny svého života.““

Dětství Ježíšova se částečně dotýká Historie Josefa tesaře. Je to apokryf o 32 kapitolách, v němž Pán Ježíš na hoře Olivetské vypravuje apoštolům o svém pěstounu. Pochází ze 4.-5. století. Ve schismatické církvi koptické se čte ještě dnes na svátek sv. Josefa. O svém narození vypravuje v apokryfu Pán Ježíš toto: „Po nějaké době vyšel příkaz od Augusta, císaře a krále, aby byl popsán celý obydlený svět; každý se měl přihlásiti ve své obci. Povstal proto kmet spravedlivý Josef, vzal Marii Pannu a přišli do Betlema, protože se blížil její porod. Josef totiž, syn Davidův, jehož snoubenkou byla Maria, pocházel z

kmene Judova. A tak Maria, moje matka, porodila mě v Betlemě, v jeskyni nedaleko hrobu Ráchel, manželky patriarchy Jakoba, která byla matkou Josefa a Benjamína. Avšak ďábel šel a zvěstoval to Herodovi Velikému, otci Archealovu. Byl to týž Herodes, který poručil, aby byl stát můj přítel a příbuzný Jan. Mne pronásledoval proto tak usilovně, že se domníval o mém království, že bude z tohoto světa. Mezitím byl o věci zpraven Josef, kmet přezbožný, ve snu. Proto povstal, vzal Marii, moji matku; já jsem spočíval v jejím klíně. Za průvodkyni v cestě se jim nabídla Salome. Odešel pak z domu a uchýlil se do Egypta. Tam zůstal jeden celý rok, dokud nepominula Herodova nenávist . . .“

Ostatní apokryfní evangelia Ježíšova dětství jsou jen přepracováním a spojením uvedených apokryfů (Pseudo-Matoušovo a j.).

O konci života Pána Ježíše a Panny Marie jednají pouze dvě evangelia, evangelium Nikodemovo a evangelium o smrti Panny Marie.

Apokryfní e v a n g e l i u m N i k o d e m o v o, pravděpodobně ze 4. stol., je složeno ze dvou částí. První, Acta Pilati (Akta Pilátova) jedná o Kristově odsouzení, smrti, pohřbu a nanebevstoupení. V hlavních událostech se shoduje s kanonickými evangeliemi, přidává však mnoho smyšleného, zvláště zázraků. Druhá část, Sestoupení Kristovo do pekel (Descensus Christi ad inferos), obsahuje líčení dvou synů Simeonových (kteří vstali s Kristem z mrtvých), kterak Kristus sestoupil do pekel, přemohl ďábla a vyvedl spravedlivé do ráje.

Kterak apokryf rozšiřuje text kanonických evange-

lií, nejlépe ukáže úryvek z apokryfu. Tak první kapitola rozšiřuje obžaloby Židů před Pilátem: „Uzavřevše poradu, velekněží a zákonníci: Annáš a Kaifáš, Semés, Dathaes, Gamaliel, Judas, Levis, Nefthalejm, Alexander, Jaejros a ostatní Židé, přišli před Piláta, osočujíce Ježíše z množství zločinů a pravili: „My ho známe, je to syn Josefa tesaře, z matky Marie. A on tvrdí o sobě, že je synem Boha a činí se králem. Ba, také Sabbath znesvěcuje a dokonce zamýšlí zrušit náš otcovský zákon!“ Pilát se táže: „Nuže, co koná? A potom, co je to, co vám chce zrušit?“ Židé mu pravi: „My máme zákon: V sobotu je hřichem léčit neduhy. A on? - Chromé a hrbaté, i ty, jimž vysychá mícha, slepé a ochrnlé, němé i posedlé ďáblem, to vše léčil v sobotu čarami nadmíru zlými.“ Pilát se otázal: „Jakými zlými čarami to činil?“ Židé mu řekli: „Je to čaroděj! V Belzebubovi, knížeti pekla, vyhání ďábly a všechno si podmaňuje.“ Pilát však řekl: „To nejde, v nečistém duchu vymítat ďábly. To lze jen v Asklepiovi, našem to božstvu.“ Židé však zvolali řkouce: „My žádáme tvoje veličenstvo, abys ho rozkázal postavit sem, před tvůj tribunál, a tady ho výslechem zkoumal!“ Pilát oslovil Židy a tázal se mírně: „Řekněte, smím já, toliko úředník, vyslýchat krále?“ Židé mu řekli: „Což tvrdíme my, že Ježíš je králem? On sám to o sobě říká!“

Pilát dal zavolat posla a toto mu řekl: „Šetrně buď mi sem přiveden Ježíš!“ Posel odběhl a přišed k Ježíši, hluboko se sklonil tváří k zemi. Uchopil turban, prostřel jej na zem a řekl: „Pane, tudy rač přejít a vejíti dovnitř, kam tě volá vladař!“ Židé, když viděli, co učinil posel, pozdvihli hlas a řekli Pilátovi: „Proč jsi ho nedal zavolat hlasatelem, aby sem přišel? Proč jsi tak

učinil skrze posla? Neboť posel, jakmile Ježíše spatřil, sklonil se hluboko k zemi, rozložil na zem turban a jako velkému králi připravil věžňovi cestu.' Pilát dal zavolat posla a takto se otázel: 'Proč jsi to učinil?' Proč jsi rozložil svůj turban na zem a proč jsi požádal Ježíše, aby po něm přešel?' Posel mu řekl: 'Pane a vládče! Před časem jsi mne poslal do Jerusalema k Alexandrovi, a tu jsem spatřil Ježíše jeti na oslu a zástup židovských dětí mu volal slávu. Jiní pak prostírali svá roucha a všichni volali: 'Spasiž nás, Bože, na výsosti. Požehnaný, jenž kráčí ve jménu Páně!' Židé však okřikovali posla a řekli: 'Židovské děti volaly židovsky, tys jim rozuměl, ty, rozený Řek?' Posel jim odvětil takto: 'Jakéhos Žida jsem se otázel, co to křičí, a on mi to přetlumočil.' Táže se Pilát: 'Jakpak křičeli hebrejsky?' Židé mu řekli: 'Hosanna membromé baruchomá Adonai!' Pilát se otázel znovu: 'Hosanna i ta ostatní slova - co se tím asi pravi?' A Židé řekli: 'Spasiž nás, Bože, na výsosti. Požehnaný, jenž kráčí ve jménu Páně!' I řekl jim Pilát: 'Hle, sami vydáváte svědectví o slovech a volání oněch dětí. Nuže, v čem má vinu posel?' A Židé zůstali němí.

Vladař poručil poslovi: 'Jdi a způsobem, jakým ti libo, přiveď sem vězně!' Posel vyšel ven, učinil totéž, co dříve a pravil Ježíšovi: 'Pane, rač vejít, neb vladař tě volá!'

Když Ježíš vkročil dovnitř a s ním praporečníci nesoucí vojenské vlajky, tu sklonily se žerdě oněch praporců a vzdaly Ježíši poctu. Židé vidouce, co vlajky činí, jak se sklonily a vzdaly Ježíši poctu, velice počali křičet na muže nesoucí vlajky. Pilát se otázel Židů: 'Není vám divné, kterak žerdě praporů se samy sklonily k zemi, aby vzdaly Ježíši poctu?' Židé však

volali ve hněvu: „Ano, my viděli dobře, kterak je nosiči sklonili a takto mu prokázali svou poctu.“ Vladař oslovil ony praporečníky a takto jim pravil: „Proč jste to učinili?“ A oni řekli: „My, mužové řečtí, jsme otroky v chrámě. Nač bychom se klaněli tomuto muži? My jsme drželi vlajky, ale tu žerdě se ohnuly samy a vzdaly mu tak svou poctu.“ Pilát oslovil znovu správce synagog a starší lidu a řekl toto: „Zvolte si vy sami muže statné a silné a ti ať se uchopí vlajek, abychom viděli, zdali i jim se nakloní žerdě.“ Starší ihned zvolili dvanáct silných a odvážných mužů. Vždy šesti dali držeti vlajku a postavili je před trůn vladaře. I odešel z pretoria Ježíš i posel. A Pilát oslovil ty, kteří byli předtím praporce nesli a řekl jim toto: „Já při blahu císaře složil přísahu, že vám hlavu srazím, že vlajky se neukloní, až vejde Ježíš.“ A hned nato dal nový rozkaz, aby již Ježíš vešel.

Posel učinil znovu týž obřad. Znovu požádal Ježíše, aby vkročil na jeho roucho. Ježíš pak vkročil a vešel dovnitř. A hle, jakmile Ježíš tam vstoupil, vlajky se sklonily k zemi a vzdaly Ježíši poctu . . .“

Rovněž ze 4.-5. stol. je malý řecký apokryf, Slovo sv. Jana theologa o smrti svaté Boží Rodičky, jehož vliv jak v řecké tak latinské církvi byl značný. Obsah dílka je: Svatá Panna přijala od archanděla Gabriela zprávu, že záhy bude přijata na nebesa k svému Synu do pravého a věčného života. Uchýlila se do Betlema, kam se zázračným způsobem sešli všichni apoštolové, rozptýlení již ve světě. Na návrh sv. Petra: „Zpravme každý matku Pána našeho o tom, co nám zvěstoval a nařídil Duch svatý,“ vypravují apoštolové: „Odpověděl jsem já Jan: Právě

jsem vcházel k svatému oltáři v Efesu, abych obětoval; tu praví mi Duch svatý, že se přiblížil čas úmrtí matky Pána tvého. Jdi do Betlema, aby ses s ní rozloučil. Světelný mrak mne uchopil a postavil tak, abych vešel do těchto dveří. Pak odpověděl Petr: A já, prodlévaje v Římě, uslyšel jsem časně ráno hlas Ducha sv.: Matka tvého Pána v dohledné době zemře. Jdi do Betlema, aby ses s ní rozloučil. A hle, světelný mrak mne uchopil a viděl jsem, jak také ostatní apoštolové přicházejí ke mně ve mracích a slyšel jsem hlas: Všichni odejděte do Betlema. Pak odpověděl zase Pavel: Když jsem šel do města dosti vzdáleného od Říma - do země, jež sluje Tiberská - uslyšel jsem hlas Ducha sv.: Matka Pána tvého, opouštějíc tento svět, připravuje se svou smrtí na cestu do nebe. Nuže, odejdi i ty do Betlema, by ses s ní rozloučil. A hle, světelný mrak, který mne uchopil, postavil mne sem jako vás . . .“ Totéž se stalo Tomášovi v zemi Indů, Markovi v Alexandrii, Jakubovi v Jerusalemě, Matějovi na moři, Bartoloměji v Thebách . . . Toho dne stalo se v Betlemě mnoho zázračných uzdravení. P. Maria pak odešla s apoštoly do Jerusalema, kde svatě zemřela. Apoštolové pak uložili její svaté tělo v novém hrobě v Getsemanské zahradě. Apokryf pokračuje: „A hle, ze svatého hrobu naší královny Bohorodičky vycházela libá vůně. Po tři dny bylo slyšeti hlasy neviditelných andělů, chválicích toho, který se z ní narodil, Krista, Boha našeho. A když uplynul třetí den, již nebylo slyšeti hlasů a všichni, kdo tam byli, seznali, že její bezúhonné, svaté tělo bylo přeneseno do ráje.“

Nemalou pozornost či spíše sensaci vzbudil v r. 1935 zlomek tak zvaného neznámého, podle

některých dokonce p á t ě h o e v a n g e l i a. Je to několik malých fragmentů, psaných na papyru, jež získalo Britské museum. Podle písma a zkratek položili přední papyrologové (F. Kenyon, W. Schubart) tento fragment asi do r. 150.²⁾ Fragmenty připomínají kanonická evangelia, zvláště evangelium sv. Jana. Jest zajímavé, že vydavatel těchto fragmentů se domníval, že tyto fragmenty jsou původnější než evangelium sv. Jana a že toto evangelium je dokonce závislé na fragmentech. Později však svůj názor změnil a uznal, že fragmenty jsou pozdějšího data a že pisatel fragmentů čerpal z evangelií kanonických, hlavně sv. Jana, a že je volně přepracoval a upravil.³⁾ Na první pohled je zřejmý druhořadý charakter tohoto apokryfního evangelia a jeho závislost na kanonických evangeliích. Všechny historické známky jsou v novém evangeliu zanedbávány. Tak zvané nové evangelium generalisuje, nemluví o farizejích a saducejích, o císaři, přímo o dani, nýbrž jen všeobecně o vedoucích lidu, o králích, zda je králům dovoleno prokazovati to, co náleží jejich moci. To vše ukazuje, že evangelium nevzniklo na půdě Palestiny, nýbrž pravděpodobně v Egyptě, kde bylo nalezeno. Důkazem nepalestinského původu je zvláště scéna o malomocném, který udává příčinu svého onemocnění. Konal prý cestu s malomocnými, jedl s nimi v hostinci, a tak se prý nakazil. Vznik malomocenství odporuje židovským předpisům. Ty přísně zakazovaly jakýkoli styk s malomocnými. První, nejlépe zachovaný fragment zní: „*A Ježíš pravil (zákoníkům): Potrestejte každého zločince a přestupníka a ne mne . . . A obrátiv se k vedoucím lidu, řekl jim toto slovo: „Zpytujte Písma sv., v kterých se domníváte,*

že máte život; jsou to ona, jež vydávají svědectví o mně. Nedomnívejte se, že jsem přišel na vás žalovat u svého Otce; jest někdo, kdo na vás žaluje, totiž Mojžíš, v něhož vy doufáte.' A ježto říkali: 'Víme dobře, že Bůh mluvil k Mojžíšovi, ale o tobě nevíme, odkud jsi, Ježíš odpovídaje řekl jim: 'Nyní je vaše nevěra obžalována . . .' Poradili (zástupu) snést kameny do hromady, aby ho kamenovali. A vůdcové na něj vložili ruce, aby ho uchopili a (vydali) zástupu; a nemohli ho uchopit, protože hodina jeho vydání ještě nepřišla. On pak, Pán, prošel mezi nimi, nepozorovaně odešel. A hle, malomocný, přiblíživ se k němu, praví: 'Mistře Ježíši, konaje cestu s malomocnými a jeda s nimi v hostinci, nakazil jsem se malomocenstvím také já. Chceš-li tedy, jsem očištěn.' Pán pak mu řekl: 'Chci, buď čist!' A ihned jej malomocenství opustilo. Pán pak mu řekl: 'Jdi (se ukázat) kněžím' . . ."

Druhý fragment na jedné straně jedná o snaze farizeů polapiti Krista v řeči. Kladou Kristu otázku, je-li dovoleno prokazovati králům to, co náleží jejich moci. Druhá strana je velmi poškozená, takže rekonstrukce je nemožná. Podle zachovaných slov o březích Jordánu obsahoval fragment pravděpodobně nějakou událost na březích Jordánu neznámou z našich kanonických evangelií. Ze třetího fragmentu se zachovalo pouze několik slov, jejichž smysl nelze určit.

Všechna výše uvedená apokryfní evangelia jako prameny nemají pro historii Ježíšova života téměř žádné ceny. Dobově jsou apokryfní evangelia daleko pozdější než evangelia kanonická. Tato jsou dokazatelně z prvního století, kdežto zachovaná evangelia apokryfní teprve ze století 4.-5. Snad jedině v Proto-

evangelium Jakubově a evangelium Tomášově pouze jádro je z doby starší.

Literárně jsou apokryfní evangelia zřejmě závislá na kanonických. Užívají textu evangelií kanonických, rozšiřující a okrašlujíce jejich střízlivý text. Kde se drží evangelií kanonických, jsou apokryfní evangelia střízlivá. Jakmile se od nich uchylují, upadají do nivity a někdy až do fantastičnosti a triviálnosti. Vyumělkovaně a někdy přímo nechutně líčí apokryfy na příklad pobyt Ježíškův v Egyptě a Nazaretě, nebo život sv. Josefa a Panny Marie před jejich vystoupením na scénu evangelia.

Jsou v nich nanejvýše tu a tam dobrá zrnka, zbytky prvotní tradice, avšak až na tyto drobnůstky jsou apokryfy pouze dílem bujné orientální obrazotvornosti. Tak autentické zprávy kanonických evangelií by mohlo doplniti Protoevangelium Jakubovo, udávající v 1. a 2. kapitole jména rodičů P. Marie (Jáchyma a Anny), anebo líčící život P. Marie v chrámě (kap. 7). Pseudo-Matoušovo evangelium zase zaznamenává, že u jeslí byl vůl a osel (kap. 14). Evangelium Tomášovo označuje povolání sv. Josefa (tesař, který zhotovoval jha a pluhy). Jako místo pobytu Ježíška v Egyptě udávají apokryfy Matarii.

Podřadný charakter apokryfů vynikne zvláště při srovnání líčení zázraků v evangeliích kanonických a podvržených. Zázraky v apokryfech nejsou tak známkou Kristova božství, jako spíše prostředkem k udivení a pobavení čtenářů. Zpravidla jsou bez přínosu morálního a bez náboženského cíle; někdy pocházejí dokonce z hříšné pohnutky, na příklad z touhy po pomstě.

III. Apokryfní skutky

Druhou, velkou skupinu apokryfů tvoří podvržené *skutky apoštolské*. Původně byly z velké části bludařského charakteru, mnohé z nich však byly později přepracovány a tak zachovány před zánikem. Ústřední postavou těchto aktů jsou sv. Petr a Pavel, méně apoštolové ostatní.

K nejznámějším patří *skutky Petrovy*, jež vznikly na konci druhého století v gnostických kruzích. Byl to původně rozsáhlý spis, z něhož se zachovaly fragmenty s tímto obsahem: Když sv. Pavel opustil Řím a odebral se do Španěl (1-5), zjevil se sv. Petrovi Kristus a rozkázal mu, aby se odebral do Říma a tam kázal proti Šimonu Magovi (6-32). Po Petrově kázání o zdržlivosti mnohé ženy opouštěly muže, takže sv. Petrovi hrozilo zajetí a mučednická smrt. Aby se vyhnul smrti, opouští Petr Řím. Když však vyšel z městské brány, spatřil Pána. S údivem se ho táže: „Domine, quo vadis?“ „Kam jdeš, Pane?“ „Jdu do Říma, abych se dal znovu ukřižovat,“ odpovídá Kristus. Petr pochopil. S radostí se pak vrátil do města, kde byl jat a hlavou k zemi ukřižován (33-41).

Na oslavu sv. Pavla byly složeny asi ve 2. století kdysi velmi rozšířené *skutky Pavlovy*, jež byly ve velké vážnosti mezi křesťany. Z těchto skutků se zachovalo několik větších celků, z nichž nejznámější jsou skutky Tekly a Pavla, jež líčí podobu sv. Pavla a mluví o pohanské panně Tekle, která v Ikoniu po Pavlově kázání se stala křesťankou a chtěla podstoupit i smrt, aby zachovala panenství. V Antiochii byla předhozena dravé zvěři, ale zázračně zachráněna.

O posledních okamžicích Pavlových zaznamenává apokryf: „Císař Nero byl tedy v Římě na popud zlého ducha, zatím co mnozí křesťané bez rozsudku a soudu byli popravováni, takže Římané stáli před palácem a křičeli: ‚Již je dost, císaři, tito lidé jsou naši; ničíš sílu Římanů!‘ Tu ustal, přesvědčen takovými slovy, když byl poručil, aby bylo učiněno opatření, aby se nikdo křesťanů nedotýkal, pokud se jeho případ nevyšetří. Tu mu byl Pavel podle povolení ediktu předveden a on zůstal při tom, že tento člověk má býti stát. Pavel však pravil: ‚Císaři, nežiji jen krátkou dobu svému králi. Když mne dáš odpravit, učiním následující: vstanu a zjeví se ti, neboť jsem nezemřel, nýbrž žiji svému Pánu Ježiši Kristu, který přijde soudit svět...‘ Když pak Pavel kázal o Kristu, chtěli ho někteří z Neronových služebníků vysvobodit. Pavel jim však bránil, řka, že není zběhem Kristovým. Apokryf dále pokračuje: „Tu se postavil Pavel k východu, pozvedl ruce k nebi a mnoho se modlil. A když v modlitbě s Otci hebrejsky pohovořil, naklonil šíji, aniž by dále mluvil. Když mu však liktor uťal hlavu, stříkalo mléko na šaty vojáků. Voják však a všichni, kteří při tom stáli, divili se při tomto pohledu a chválili Boha, který Pavlovi udělil takovou čest. Odešli pak a oznámili císaři, co se stalo. Když to uslyšel a velmi se divil a nevěděl, co by tomu řekl, přišel Pavel okolo deváté hodiny, když u císaře bylo mnoho filosofů a centurionů a vešel před všemi a pravil: ‚Císaři, viz, zde jest Pavel, bojovník Boží; nezemřel jsem, nýbrž žiji v mém Bohu. Tebe však stihne mnoho zla a těžký trest, bídнику, za to, že jsi nespravedlivě prolil krev spravedlivou. Stane se tak brzy po těchto dnech.‘ A když to Pavel řekl, ode-

šel od něho. Když to uslyšel Nero, poručil, aby všichni vězni byli propuštěni.“

Asi ve třetím století byly napsány katolickým autorem - snad k vytlačení předcházejících skutků - skutky sv. Petra a Pavla, líčící vzájemnou bratrskou lásku a společnou smrt obou apoštolů.

Cesty, dvojí pobyt v Efesu, zázraky, zboření chrámu Artemidy, smrt sv. Jana, líčí apokryfní skutky sv. Jana. Apokryf pochází snad již ze 2. století a byl silně zabarven gnosticky.

Podobného rázu jako tento apokryf byly i skutky Ondřejovy (z 2. století), z nichž se zachovaly jen nepatrné zlomky.

Rovněž z velké části se ztratily skutky Tomášovy (ze 3. století), líčící obšírně cesty sv. Tomáše v Indii, jeho zázraky a smrt.

Ostatní skutky, Filipa, Matouše, Barnabáše, jsou menšího významu.

IV. Apokryfní listy

Počet *apokryfních listů* je poměrně malý.

Pavlova slova v listě ke Kolos. 4, 16: List z Laodicee přečtete také vy . . . dala podnět ke složení apokryfního listu k Laodicejským. O listě téhož jména mluví již nejstarší seznam biblických knih, t. zv. zlomek Muratoriho, kde stojí, že Marcionité užívají listu sv. Pavla k Laodicejským, který však v Církvi není uznáván za pravý. Tato epištola se nezachovala, zachovala se však v latinském znění jiná téhož jména, asi ze 4. stol. a značně připomínající list k Filipským.

Text této kratičké epištoly je: „*Pavel, apoštol ne od lidí, ani skrze člověka, nýbrž skrze Ježíše Krista, bratřím, kteří jsou v Laodiceji, milost vám a pokoj od Boha Otce a Pána Ježíše Krista.*

Díky vzdávám Kristu ve vší své modlitbě, že trváte ve víře v něho a v jeho dílech, očekávající zaslíbení v den soudu. Ať vás nesvedou plané řeči snažících se vás odvésti od pravdy evangelia, jež já hlásám. A nyní učiní Bůh, že to, co ze mne jest, je k prospěchu evangelia . . . Nyní zjevná jsou má pouta, jež trpím pro Krista, z kterých se těším a raduji. To jest mi k věčné spáse, což je skrze vaše modlitby a přisluhováním Duha sv., buď skrze život, buď skrze smrt. Neboť život jest pro mne v Kristu a smrt radostí. A totéž učiní ve vás Jeho milosrdenství, abyste měli tutéž lásku a byli jednomyslni.

Tedy, miláckové moji, co jste slyšeli za mé nepřítomnosti, podržte a číňte v Boží bázni a budete mítí život věčný; Bůh to jest, který působí ve vás a číňte bez váhání, co činíte.

Miláčkové, radujte se v Kristu a střežte se zjištěných lidí. Všechny vaše prosby nechtě jsou zjevné před Bohem a zůstaňte pevní v Kristově duchu. A co je dokonalé, pravdivé, čisté, spravedlivé a milé, to číňte. Co jste slyšeli a přijali, to podržte v srdci a bude vám mír.

Pozdravují vás svatí. Milost Pána Ježíše budiž s duchem vašim. Dejte přečísti tento list Koloským a list napsaný do Kolos, u vás.“

Fragment Muratoriho mluví také o epištole k Alexandrijským, po níž však není památky.

Velmi stará, podle některých dokonce z druhé poloviny 1. století (Bardy) je epištola apoštolů církvi. Epištola se zachovala ve znění etiopském a koptickém. Text etiopský byl vydán teprve v roce 1913 (Guerrier) a koptický 1914 (C. Schmidt). Stručný obsah listu: Apoštolové učí věřící víře, kterou mají vyznávat a líčí život, umučení, zmrtvýchvstání a zjevení Kristovo. Líčí, kterak Kristus před nanebevstoupením předpověděl budoucí osudy Církve a odpověděl na otázky apoštolů o posledních věcech lidstva a světa. Morální nauky listu jsou dobré, věro- učně je však list zabarven gnosticky.

V Pavlových aktech, o kterých bylo psáno již výše, se zachoval apokryfní Pavlův list ke Korintským a list Korintským Pavlovi. U Syřů byly tyto dvě epištoly ve velké vážnosti a zachoval se dokonce komentář sv. Efrema k těmto listům.

Původu velmi pozdního, snad až z 8. stol., je apokryfní korespondence mezi sv. Pavlem a Senekou (14 sv. Pavla Senekovi a 8 listů Seneky sv. Pavlovi).

Zachoval se dokonce a p o k r y f n í l i s t s a m é h o K r i s t a. Podle Eusebia (H. E. 1, 13, 6-22) edesský král Abgar, jsa těžce nemocen, když uslyšel o Kristových zázracích, poslal k Pánu posly s prosbou, aby přišel do Edessy a krále uzdravil. Kristus podle Eusebia mu odpověděl: „*Blahoslavený jsi, který jsi ve mne uvěřil, neviděv mne. Jest o mně napsáno, že ti, kteří mne vidí, ve mne nevěří, a ti, kteří mne nevidí, věří a žijí. Co se týče tvé žádosti, abych přišel k tobě, věz, že musím zde vykonat, proč jsem poslán a až vše vykonám, budu vzat k Tomu, který mne poslal. Až k Němu budu vzat, pošlu k tobě jednoho ze svých učedníků, aby vyléčil tvou chorobu a dal tobě i tvým život*“ . . . V syrském dodatku k tomuto listu je poznamenáno, že po Nanebevstoupení Páně byl do Edessy poslán „apoštol Thadeáš, jeden ze sedmdesáti“. Již dekretem papeže Gelasia byly tyto listy zavrženy jako apokryfní.

V. Apokryfní apokalypse

I *apokryfní apokalyptická* starokřesťanská *literatura* byla velmi bohatá. Rušné a neklidné doby prvních křesťanských století vzrůst této literatury jen podporovaly.

Význačnější novozákonní apokryfní apokalypse jsou: *A p o k a l y p s e P e t r o v a*, o níž píše již fragment Muratoriho a jež byla považována za ztracenou. Řecký zlomek této apokalypse byl nalezen teprve roku 1887 Bouriantem v Akminu a později v r. 1910 byl vydán úplný etiopský překlad. Obsah apokalypse: Ke Kristu na hoře Olivetské přistupují apoštolové a žádají Pána, aby jim označil čas svého druhého příchodu a konce světa (srv. Mt. 24, 3). Kristus jim oznamuje, že tento příchod bude slavný, varuje učedníky před svůdci, rozvádí parabolou o fíku (Mt. 24, 32 n.), sděluje jim, že na konci světa přijde Henoch a Eliáš, aby odporovali Antikristu a popisuje znamení, jež budou předcházet poslednímu soudu. Líčí místa, kde budou trestáni hříšníci i radosti a slávu vyvolených. Pak je Kristus za doprovodu Mojžíše a Eliáše vzat do nebe. Apokalypse je pravděpodobně ze 2. století.

A p o k a l y p s e P a v l o v a, asi ze 4.-5. století, navazuje na slova Pavlova: „Znám člověka, jenž byl vtržen až do třetího nebe“ (2 Kor. 12, 2) a líčí zjevení apoštola národů, kterých se mu tam udánlivě dostalo. Co Pavel nechtěl Korintským o svých viděních zjevit, jiní si složili. V úvodě této apokalypse se praví, že byla nalezena za císaře Theodosia (379-395) v Tarsu, v základech domu, kde kdysi bydlil sv. Pavel. Na rozkaz Pánův vybízí apoštol hříšníky ke kajícínosti;

slunce, měsíc, hvězdy, moře volají k Bohu, aby potrestal hříšníky. Dvakrát denně, při východu a západu slunce, přicházejí andělé strážci k Bohu, aby oznámili dobré i zlé skutky každého člověka. Tyto vidí Pavel, vidí soud po smrti jednotlivých lidí, nový Jerusalems, tam poznává proroky, nevinné dívky zavražděné Herodem, patriarchy a Davida. Vidí ohnivou řeku, kde jsou trestáni hříšníci. Zvláštních trestů se dostává těm, kteří nevyznávají, že „Kristus přišel v těle a byl zrozen Marií Pannou“ a kteří říkají, že „eucharistický chléb a kalich požehnání nejsou Tělem a Krví Páně“. Ještě mnoho jiného viděl Pavel . . .

Mnohé apokalypse jsou data velmi pozdního, jako Janova a Petrova arabská, jež pocházejí až z 8.-9. stol. Ze středověku pochází apokalypse Mariina, líčící sestoupení P. Marie do pekel.

Pro poznání charakteru těchto apokalypsi postav malá ukázka z apokalypse Petrovy, na př. líčení místa a trestů zavržených: „Viděl jsem pak i jiné místo, které bylo temné. Bylo to místo trestu. Ti, kteří tam byli trestáni, i andělé, kteří trestali, měli černý oděv podle ovzduší místa. I viseli tam někteří za jazyk. Byli to ti, kteří tupili cestu spravedlnosti a byl pod nimi podložen oheň, jenž planul a trestal je. A byla tam jakási veliká bažina plná žhavého bahna, ve kterém byli lidé, kteří převraceli spravedlnost. A naléhali na ně andělé mučitelé. Byli pak i jiní: ženy popěšené za vrkoče vlasů nad oním vařícím se bahnem. To byly ty, které se zdobily k cizoložství. Ti pak, kteří byli spolu poskvrnění kalem jejich cizoložství, viseli za nohy a měli hlavu v bahně. Já pak jsem řekl: Nemyslil jsem, že přijdu na toto místo. Také jsem viděl vrahy

a jejich spoluvinníky, kteří byli vrženi na jiné místo, plné zlých plazů, ranění od těchto zvířat. A tak tam dleli v onom trápení, na nich pak leželi červi jako temné mraky. Duše pak zavražděných, stojíce a patříce na trest oněch vrahů, pravily: Bože, spravedlivý je tvůj soud. Blízko onoho místa jsem viděl jiné, úzké místo, ze kterého vytékal hnis a zápach těch, kteří byli trestáni. A seděly tam ženy až po krk v hnisu. A proti nim sedělo a plakalo mnoho dítek, jež se před časem zrodily. A vycházely z nich ohnivě paprsky a byly ženy do očí. To byly ty zlořečené, které počaly a plod vyhnaly. A jiní muži i ženy byli páleni do polovice těla a vrženi na tmavé místo a bičováni od zlých duchů a šířáni ve vnitřnostech od neutuchajících červů. To byli ti, kteří pronásledovali spravedlivé a vydávali je. A blízko nich byli opět ženy a muži, kteří kousali své pysky a na oči dostávali rozžhavené železo. To byli ti, kteří potupně a zle mluvili o cestě spravedlnosti. A proti těmto opět jiní muži a ženy, kteří si kousali jazyky a v ústech měli planoucí oheň. To byli falešní svědkové. Na jiném místě byly rozžhavené oblásky ostřejší nad meče a všeliké kopí a ženy i muži, oblečení ve špinavé hadry, se na nich z trestu váleli. To byli boháči, kteří důvěřovali v bohatství a neměli slitování nad sirotky a vdovami, nýbrž zanedbávali příkazu Božího. V jiné veliké bažině, plné hnisu, krve a žhavého bahna, stáli muži a ženy až po kolena. To byli ti, kteří lichvařili a vyžadovali úroky z úroků. Jiní muži a ženy byli vrháni s prudkého srázu, pak byli opět hnáni na sráz, znovu byli odtud sráženi a neměli pokoje od tohoto trápení. To byli ti, kteří poskvrnili tělo, chovajíce se jako ženy. Ženy pak, které

byly s nimi, byly ty, které spolu souložily jako muž se ženou. A u oné sráže bylo místo plné velikého ohně a tam stáli muži, kteří vlastníma rukama si učinili modly místo Boha. Vedle nich pak jiní muži a ženy, kteří měli pruty a vespolek se bili a nikdy neustávali od tohoto trápení. A blízko nich opět jiní muži a ženy, kteří byli pálení a obraceni a pečení. To byli ti, kteří opustili cestu Boží . . .“

VI. Agra fa

Do rámce apokryfní literatury patří zčásti i t. zv. *a g r a f a*, t. j. výroky připisované Ježíšovi, jež však nejsou zaznamenány v kanonických evangeliích. Většina těchto výroků, zachovaných v různých prame-
nech, patří k literatuře apokryfní, jsou podvržené, pouze nepatrná část je autentická, anebo alespoň pochází pravděpodobně od Krista. Snad bude naše čtenáře zajímati ještě malý přehled těchto *agraf*.

Několik výroků je zaznamenáno v *N o v é m Z á k o n ě* (mimo evangelia). Ve svém rozloučení se staršími efeské církve v Miletu řekl jim sv. Pavel: „Ve všem . . . máme pamatovati na slova Pána Ježíše, neboť on řekl: *„Blaženější jest dáti nežli bráti“*.“ (Sk. ap. 20, 35.)

Neznámá slova Ježíšova z evangelií jsou zaznamenána v první kapitole Sk. ap., kde sv. Lukáš píše: „*A když s nimi jedl, poručil jim, aby neodcházeli z Jerusalema, nýbrž aby očekávali zaslíbení Otcovo, které (pravil) „slyšeli jste z mých úst; neboť Jan křtil vodou, vy však budete pokřtěni Duchem svatým po nemnohých dnech“. I tázali se ho ti, kteří se shromáždili: „Pane, v tomto-li čase obnovíš království pro Izraelity?“ Ale on řekl jim: „Nepřísluší vám znáti časy nebo chvíle, které Otec ustanovil mocí sobě vlastní, avšak obdržíte sílu, když na vás sestoupí Duch svatý, a budete mi svědky v Jerusalemě a po všem Judsku i Samařsku, ano až do končin země.“*“ (Sk. 1, 4-8; srv. 11, 16.) K slovům ustanovení Nejsvětější Svátosti dodává sv. Pavel: „*To čiňte na mou památku*“ (1 Kor. 11, 24) a „*to čiňte kolikrátkoliv (jej) píti budete, na mou památku*“ (v. 25).

V prvním listě k Thes. (4, 15) praví apoštol: „*Toto zajisté pravím vám na základě slova Páně: my, kteří žijeme, zůstáváme ku příchodu Ježíšovu, nepředstihneme těch, kteří zesnuli.*“

Slovem Kristovým je i 15. verš 16. kap. Apokalypse: „*Hle, přicházím jako zloděj; blahoslavený jest, kdo bdí a zachovává roucha svá, aby nechodil nahý, a aby neviděli hanby jeho.*“

Všechny tyto Kristovy výroky, nezaznamenané v evangeliích, jsou výroky autentickými.

Těž v některých rukopisech Nového Zákona jsou zachovány výroky Kristovy, jež však kritická vydání nepřijala za kanonické. Tyto výroky jsou většinou obměnou výroků kanonických a jejich autenticita je zpravidla pochybná.

Za autentická jsou považována Kristova slova v kodexu Bezově a některých překladech (Vulgata, syr. Kuret. a j.) v evangeliu sv. Lukáše 9, 55-56: „*Nevíte, či ducha jste. Syn člověka nepřišel duše zahubit, nýbrž spasit.*“ Ve většině řeckých rukopisů tato slova nejsou.

Kristovy výroky v apokryfních evangeliích a skutcích jsou většinou považovány za neautentické. Pouze několik málo těchto výroků je pokládáno za pravděpodobné. Tak na příklad píše sv. Jeronym (in Ezech. 18, 7), že v evangeliu podle Hebreů se čte, že *mezi největší hříchy patří, zarmoutí-li někdo ducha svého bratra*. Pro blízkou příbuznost této věty se sv. Mt. 5, 22 a 18, 6 jest možné, že tato věta z apokryfního evangelia je hebrejským způsobem vyjádření Spasitelova příkazu, jak je obsažen u sv. Matouše, a proto tento výrok s jakousi pravděpodobností může býti považován za autentický.

Za pravděpodobně autentická mohou býti považována slova Kristova v apokryfních skutcích Filipových (hl. 31) o *neoplácení zlým za zlé*, protože rovněž odpovídají výrokům Spasitelovým známým z kanonických knih (srv. I Th. 5, 15; Řím. 12, 17). Pro kritiku novozákonního textu a studium nejstarších biblických rukopisů jsou mimořádného významu nálezy biblických anebo s biblí souvisících papyrů. Zvláště v posledních desetiletích bylo nalezeno velmi mnoho těchto papyrů v Egyptě. Nejeden apokryf, který byl po staletí znám pouze podle jména (na př. apokryfní evangelium Petrovo), byl objeven díky těmto svědkům antické i starokřesťanské kultury.

Rozruch způsobily v r. 1897 a 1903 v Behnesu, v bývalém to Oxyrhynchu v Dolním Egyptě, nalezené tak zvané Výroky Ježíšovy (λόγια Ἰησοῦ). Bylo mnoho psáno o původu a charakteru těchto zlomků. Svou vážnou formou se sice podobají autentickým výrokům Kristovým, jak je známe z kanonických evangelií, ale pozornější studium nás přesvědčí o jejich druhotném charakteru a snaze napodobovati pravé výroky Kristovy. Původní názor vydavatelů těchto zlomků (Grenfell a Hunt), že jsou zbytkem nějakého předkanonického evangelia, které obsahovalo pouze řeči, nikoli také skutky Kristovy, je dnes opuštěn a většina kritiků těchto zlomků zastává názor, že autor těchto zlomků byl inspirován pravými výroky Kristovými, jež rozšířil, nebo v jejich duchu složil nové. Zdá se, že vedle evangelií kanonických, hlavně evangelia sv. Lukáše, užil autor i evangelia apokryfní, snad evangelia podle Egypťanů a Hebreů. Svým původem sahají podle úsudku předních papyrologů do 3. století.

Několik ukázek: „*Praví Ježíš: „Kdo hledá (Otce), ať nepřestává, až nalezne; naleznuv ho, užasne a užasnuv, bude kralovat a kraluje, zemře.“*“ Zlomek byl velmi poškozený a byl rekonstruován podle podobné věty ze Stromat Klementa Alex. (5, 14), který ji citoval z evangelia podle Hebreů. Autenticita tohoto logia je velmi pochybná.

„*Praví Ježíš: Kdekoli jsou . . . (nečitelno), jest sám . . . já jsem s ním; zdvihni kámen a tam nalezneš mě, rozpolti dřevo, a já tam jsem . . .*“

Autenticita tohoto výroku je rovněž velmi pochybná. Nauka logia o všudypřítomnosti Kristově sice odpovídá nauce v listě k Efes. 4, 6, není však jasno, zda tato všudypřítomnost v logiu není míněna ve smyslu pantheistickém. Některá tato logia zase velmi připomínají výroky evangelií, takže mohou býti považována za autentická, nebo alespoň za pravděpodobná, jako na př. logion: „*Praví Ježíš: Nepostíte-li se od světa, nenaleznete království Božího, a nebudete-li světiti soboty, neuzříte Otce.*“ „*Praví Ježíš: Není příjemný prorok ve své vlasti, aniž lékař působí uzdravení na těch, kteří ho znají.*“ První část tohoto logia je evangelická (Lk. 4, 24; Mt. 13, 15), část druhá se v evangeliu nevyskytuje. „*Praví Ježíš: Město vystavené a upevněné na temeni hory vysoké nemůže ani padnouti ani býti skryto.*“ První část logia je autentická, část druhá pravděpodobná.

Těchto logií se zachovalo celkem dvanáct.

Konečně jsou zaznamenány různé výroky Kristovy i ve spisech církevních Otců i v dílech heretiků prvních křesťanských století. Mnohé z těchto výroků jsou opět výroky kanonické s malými ob-

měnami, jež možno považovati za autentické, jiné opět z kanonických evangelií zcela neznámé, často úplně cizí duchu evangelií, takže jejich věrohodnost je velmi pochybná.

Závěr

Těchto několik ukázek apokryfů a agrať snad stačí, aby si čtenář učinil představu o jejich celkovém rázu a podřadnosti, jež vynikne ještě více, srovnáme-li je s důstojnou prostotou a přirozeností na př. evangelií kanonických a Kristových výroků v nich obsažených.

I přes podřadný charakter apokryfů není jejich četba úplně bez užitku. Snad tu a tam je v nich zrno dobré, ozvěna prvotní ústní tradice, neboť jest jisto, že ne všechna slova a skutky Páně jsou zaznamenány v kanonických knihách. Cílem evangelistů nebylo historicky vylíčiti do posledních podrobností život Kristův, anebo zaznamenati každý jeho výrok. Naše evangelia vznikla z potřeb praktických, jsou výrazem katechese apoštolů. Jejich snahou nebylo podat, kdy a kde co Kristus řekl, nýbrž co učinil. Vybírají ze života a nauky Páně, co považují za nejdůležitější ke spáse, a to podávají věřícím. Kristus jistě častěji opakoval, neboť kázal na různých místech, v Judeji, Galileji, Pereji, a zde k němu přicházeli sice různí posluchači a ubožáci, kteří však měli tytéž otázky a tělesné i duchovní potřeby. Na tytéž otázky odpovídal Pán ne vždy týmiž slovy, a tak pochopíme, že o mnohém zázraku není psáno v evangeliu, anebo mnohý výrok Kristův zde zaznamenán. Byly však dlouho zachovány v podání ústním, během doby toto podání se porušilo a snad zbytky, již porušené, jsou uchovány v apokryfní literatuře.

Někdy četba apokryfů není bez zajímavosti a jistého půvabu. Tak možno objeviti krásnou realistickou stránku v Protoevangeliu Jakubově (ná-

řek P. Marie nad neplodností), anebo v Pseudo-Matoušově evangeliu (líčení útěku do Egypta). Pravá epika je vyličení sestoupení Krista do pekel v evangeliu Nikodemově.

Určitým přínosem apokryfů je, že poskytují v h l e d do náboženských ideí a věroučných sporů své doby. Často byly vytvořeny pod vlivem určitých dogmatických cílů. Jsou na příklad dokladem starokřesťanské víry v božství Kristovo. I o úctě mariánské v prvních křesťanských stoletích možno usuzovati z apokryfů.

Konečně - a to je nejcennější poznatek z četby apokryfů - jejich srovnání s knihami kanonickými zřejmě ukazuje superioritu těchto. Mnohému snad teprve četba apokryfních evangelií odhalí prostou krásu a přirozenost, která je pečetí pravdy evangelií kanonických. Přečteme-li jen jednu kterékoli z apokryfních evangelií, naprosto nepocítíme potřebu přečísti je někdy znovu. Jak jinak je tomu u evangelií kanonických! Můžeme se k nim vracet neustále a vždy v nich nalezneme novou krásu a útěchu.

Poznámky

- ¹⁾ Překlad a výklad apokryfního evangelia a apokalypse Petrovy vydal dr. J. Sýkora v Časopise katol. duchov. r. 1894.
- ²⁾ Srv. Čas. katol. duch. 1936, str. 282-87.
- ³⁾ H. J. Bell: Recent Discoveries of biblical Papyri. Oxford 1937.

Texty a literatura

(*texty označeny **)

Apokryfy:

- Amann E., Apocryphes du Nouveau Testament (Dodatky k bibl. slovníku Vigouroux, Dict. de la Bible fasc. II-III, 460-533.
- * Hennecke E., Neutestamentliche Apokryphen, Tübingen 1904; 1924.
 - * James M. R., The Apocryphal New Testament, Oxford 1924.
 - * Migne J. B., Dictionnaire des Apocryphes I-II, Paris 1856, 1858.
 - * Peeters P. - Michel Ch., Évangiles apocryphes I-II, Paris 1911, 1914.
 - * Tischendorf C., Evangelia apocrypha, Leipzig 1853; Acta apostolorum apocrypha, Leipzig 1851; Apocalypses apocryphae, Leipzig 1866.

Agrafa:

- * Jacquier E., Les sentences du Seigneur extracanoniques, Revue biblique 1918, str. 93-135.
- * Preuschen E., Antilegomena, Giessen 1905.
- * Resch A., Agrapha (v Texte und Untersuchungen), Leipzig 1906.
- * Ropes J. H., Die Sprüche Jesu, die in den kanonischen Evangelien nicht überliefert sind (v Texte und Untersuch.) 1896.

Jan Merell: STAROKŘESŤANSKÉ APOKRYFY

Úvod - 5

I. Vznik apokryfů - 7

II. Apokryfní evangelia - 11

III. Apokryfní skutky - 25

IV. Apokryfní listy - 28

V. Apokryfní apokalypse - 31

VI. Agrafa - 35

Závěr - 40

Poznámky - 42

Texty a literatury - 42

Upravil a kresbami ozdobil Břetislav Štorm. Vydalo nakladatelství Vyšehrad v Praze roku 1942. Vytiskly Č. A. T. Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky v Praze